

Lublin 14.09.2019

Dr hab. Andrzej Kapusta, Prof UMCS

Zakład Antropologii Kultury i Filozofii Społecznej UMCS

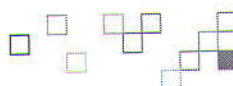
Recenzja pracy doktorskiej mgr. Anny Karczmarczyk, pt. Doświadczenie ciała a samoświadomość, napisanej pod kierunkiem

Prof. dr hab. Urszuli Żegleń

Praca doktorska mgr Anny Karczmarczyk ma charakter teoretyczny i składa się z trzech rozdziałów, wstępu i zakończenia. Jej tematem jest rola ciała w formowaniu samoświadomości. Tytuł rozprawy sugeruje szerokie ujęcie tematu, natomiast sama praca przede wszystkim nakierowana jest na perspektywę poznawczo-rozwojową. Doświadczenie cielesności, które nie osłabia czynnika społecznego umieszczone jest w pojęciowej ramie fenomenologii i enaktywizmu oraz sięga po badania z zakresu psychologii rozwojowej i mindreadingu. Zadaniem pracy jest połączenie zwrotu cielesnego w filozofii i naukach o poznaniu ze zwrotem intersubiektywnym oraz wskazanie na możliwy pomost między doświadczeniem siebie i doświadczeniem innych. Autorka nawiązuje do obecnego w naukach o poznaniu „zwrotu ku ucieleśnieniu” i odnosi się do zarzutu nadmiernego koncentrowania się i podkreślania roli ciała w procesach poznawczych.

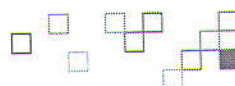
Aby ustalić stopień wiarygodności założenia o przedrefleksyjnym charakterze cielesnej świadomości Doktorantka sięga do badań dotyczących najwcześniejszych form powstawania samoświadomości. Ten wątek wydaje się w pracy najciekawszy i najbardziej odkrywczy. Warto podkreślić, że zaprezentowane badania teoretyczne prowadzone są w kontakcie ze świadectwem badań empirycznych: eksperymentów kognitywistycznych, zaburzeń funkcjonowania cielesności, badań laboratoryjnych funkcjonowania noworodków i niemowląt.

Rozdział pierwszy nakreśla charakter przedrefleksyjnej świadomości cielesnej, która ciało/ucieleśnieniu przypisuje funkcję podmiotowości. Autorka odwołuje się do szeregu badań

dotyczących bezpośredniego dostępu do subiektywnych doświadczeń podmiotu oraz opisujących naturę doznania cielesnego bycia sobą. Podkreśla nieprzedmiotowy i nierefleksyjny kontakt z własnym ciałem oraz przypisuje mu rolę mediatora dzięki któremu podmiot ma dostęp do świata. Doktorantka wykazuje się erudycją i kompetencją w dyskusji na temat samoświadomości w ujęciu poznawczym i fenomenologicznym oraz znajomością wyjaśnień neurokognitywnych dotyczących kompleksowego doświadczenia ciała (integracji multimodalnej). Przeprowadzone analizy odwołują się do fundamentalnego dla badań nad samoświadomością pytania o naturę relacji między pierwotnością przedrefleksyjnej cielesnej świadomości w sensie logicznym (warunek możliwości świadomości) a pierwotnością w sensie rozwojowym. Oddzielne opracowanie podrozdziału poświęconego zależności między pierwotnością logiczną i rozwojową (ontogenetyczną) lepiej pozwoliło zrozumieć założenia zaproponowanego w pracy teoretycznego projektu połączenia i wzajemnego wsparcia badań teoretycznych i fenomenologicznych z badaniami neurokognitywnymi. Pozwoliłoby jaśniej uzasadnić na ile badania eksperymentalne wspierają tezy teoretyczne, i w jakim stopniu tezy teoretyczne dają się zoperacjonalizować i empirycznie sfalsyfikować. Przykładowo, autorka mogłaby się ustosunkować do koncepcji Vareli i Gallaghiera wzajemnego oświeclania badań fenomenologicznych i eksperymentalnych (np. na podstawie obecnej w bibliografii pozycji: Komendziński 2007). Nie jest z kolei do końca jasny i dosyć słabo uwypuklony problem statusu przykładów patologii cielesnej samoświadomości, szczególnie zaś patologicznego odcieśnienia (np. odcieśnienie w psychopatologii) w zrozumieniu mechanizmów tworzenia i funkcjonowania samoświadomości oraz intercielesności.

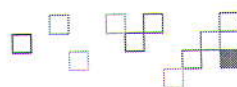
Rozdział drugi dotyczący cielesnej samoświadomości w perspektywie rozwojowej ma na celu ukazanie świadomości jako osiągnięcia rozwojowego wymagającego wczesnych doświadczeń oraz interakcji społecznych. Badania z perspektywy psychologii rozwojowej są o tyle cenne, że przełamują obraz świadomości i podmiotowości wzorowanej na dorosłym i w pełni ukształtowanym podmiocie. Co ciekawe, odpowiednia interpretacja tych badań pozwala dokonać rewizji/korekty popularnego w kognitywistyce sposobu pojmowania cielesnej samoświadomości. Rozważania odwołują się do ustaleń dotyczących sposobu funkcjonowania organizmu noworodka oraz krytyki psychoanalitycznej tradycji charakteryzowania niemowlęcia poprzez „normalny autyzm”. Zaproponowane analizy dotyczące obecności wczesnej (u noworodka) umiejętności odróżniania się od otoczenia, percepcyjnego dialogu ze sobą, roli schematu ciała, pozwalają autorce wskazać na odpowiednie warunki i etapy konieczne, aby przypisać niemowlęciu samoświadomość. W rozdziale drugim napotykamy szereg odwołań do badań z zakresu psychologii poznawczej i

rozwojowej. Nawiązanie w treści pracy do tak bogatej literatury przedmiotu nie zawsze pozwala w łatwy sposób śledzić przebieg rozumowania Doktorantki. Być może lepsze uporządkowanie materiału pozwoliłoby łatwiej śledzić tok prezentowanego wywodu. Na początku i pod koniec rozdziałów znajdują się co prawda krótkie podsumowania i treściowe łączniki, nie zawsze są one na tyle jasno wyłożone, aby czytelnik mógł w miarę swobodnie rozumieć rolę i miejsce podawanych przykładów i opisów w całości prowadzonych dociekań.

Trzeci rozdział zatytułowany „Intersubiektywne źródła kształtowania się cielesnej świadomości” ma za zadanie wskazanie roli środowiska społeczno-kulturowego, roli innych ludzi w kształtowaniu się cielesnej samoświadomości noworodka. Punktem odniesienia jest koncepcja międzycielesności Merleau-Pontyego, która pozwala odnieść się do inspirowanych twórczością francuskiego filozofa bardziej współczesnych koncepcji mindreadingu i teorii interakcji. Autorka nawiązuje również do Merleau-Pontego badań nad dzieciństwem, które prowadził na Sorbonie. Analizy pozwalają spojrzeć krytycznie zarówno na badania samego Merleau-Pontyego, jak i popularną teorię interakcji Gallaghery („mit danego umysłu”). Autorka uwzględnia rolę emocji i dotyku w tworzeniu się więzi między niemowlęciem i opiekunem oraz budowania doświadczenia typu „my”. Prezentuje w ten sposób świadomość jako osiągnięcie rozwojowe, które rozwija się stopniowo dzięki interakcji z opiekunami. Tutaj również mamy nawiązanie do szeregu badań i koncepcji. Zabrakło może nawiązań do badań z zakresu neurosocjologii. Większe uporządkowanie i poklasyfikowanie materiału lepiej pozwoliłoby śledzić wywód autorki i pomogło uniknąć pewnych powtórzeń (np. rola dotyku). Badanie neuropsychologicznych i społeczno-kulturowych aspektów ucieleśnienia oraz intersubiektywności wymagałoby jakiegoś nawiązania i odniesienia się do koncepcji neuronów i systemu lustrzanego, która pomimo coraz większej krytyki wpisuje się w obszar zaproponowanych badań. Ciekawe wydałoby się też wskazanie na doświadczenie pacjentów z autyzmem dziecięcym jako źródło badań nad samoświadomością cielesną.

Doktorantka wykazuje się znajomością współczesnych badań z zakresu świadomości ucieleśnionej, mindreadingu i psychologii rozwojowej. Temat badawczy jest dobrze skonstruowany, przeprowadzone rozumowanie i argumentacja wydają się spójne i klarowne. Bibliografia pracy jest obszerna, przypisy i cytowania poprawne. Tytuł pracy sugeruje szerszy obszar zagadnień od tego obecnego w samej pracy. Proponowałbym go uzupełnić lub dookreślić o rzeczywiście omawianą perspektywę psychologii rozwojowej oraz intersubiektywności, np.: „Doświadczenie ciała a samoświadomość w perspektywie rozwojowej”. Praca nawiązuje do współcześnie diskutowanych

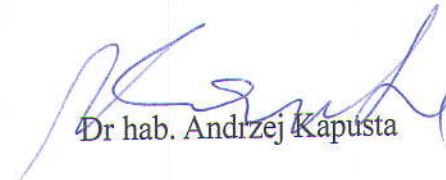
problemów w kognitywistyce dotyczących siły eksplanacyjnej podejścia enaktywnego i koncepcji ucieleśnienia, relacji między poznaniem i działaniem, organizmem i otoczeniem, subiektywnością i uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi. Większe uporządkowanie i systematyzacja niektórych zagadnień uczyniłaby pracę bardziej czytelną i pozwoliłaby uniknąć powtórzeń i dygresji.

Krytycznemu nawiązaniu do enaktywizmu i deklaracja wyjścia poza jego ramy pojęciowe w kierunku intercielesności nie towarzyszy prezentacja ram teoretycznych i graniczeń tego podejścia.

Praca po drobnych poprawkach i pracy redakcyjnej może stać się cenną publikacją na pograniczu filozofii i kognitywistyki.

Dysertacja mgr Anny Karczmarczyk charakteryzuje się erudycją i umiejętnością poruszania się w obszarze rozważań dotyczących filozoficznych, kognitywnych i psychologicznych aspektów ucieleśnienia i samoświadomości oraz jest świadectwem umiejętności realizacji problemu badawczego.

Stwierdzam, że Doktorantka zademonstrowała umiejętność samodzielnego prowadzenia badań teoretycznych, analizy wyników badań filozoficzno-teoretycznych oraz empiryczno-naukowych. Próbę zbadania natury doświadczenia ciała w perspektywie samoświadomości oceniam pozytywnie. Uważam, że dysertacja przygotowana przez mgr Annę Karczmarczyk spełnia ustawowe i akademickie wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Andrzej Kapusta

